YUBİLEYLƏR

UOT 101.1

AMEA-nin 80 İLLİK EPOPEYASI: QLOBAL ÇAĞIRIŞLAR DÖVRÜNDƏ FƏLSƏFİ DÜŞÜNCƏNİN TRİUMFU

Xanım Mustafayeva
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru
AMEA Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutu, **Azərbaycan**
orcıd ıd: 0009-0005-4520-2428
xanimmustafayeva24@gmail.com

(Təfəkkürün zaman üzərində yazdığı əbədi salnamə)

"Milli Elmlər Akademiyası bizim milli sərvətimizdir. Onu qoruyub saxlamalıyıq"

HEYDƏR ƏLİYEV

“Sizi əmin edirəm ki, mən gələcəkdə də Akademiyanın inkişafına daim diqqət göstərəcəyəm və Akademiya qarşısında duran bütün vəzifələrə daim dəstək olacağam”

İLHAM ƏLİYEV

Xülasə. Məqalədə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının (AMEA) 80 illik fəaliyyəti çərçivəsində milli elmin inkişaf trayektoriyası və onun dövlət siyasəti ilə strateji uzlaşması təhlil olunur. Həmçinin ümummilli lider Heydər Əliyevin AMEA-ya verdiyi ideoloji dəyər, Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən islahatlar fonunda kontekstləşdirilir. Akademik İsa Həbibbəylinin modern elmi idarəetmə yanaşmaları və filosofların intellektual kapitala dair fəlsəfi baxışları əsasında elmin, siyasətin və fəlsəfi düşüncənin sinergetik rolu araşdırılır. Məqalə elmi-strateji inkişafın fəlsəfi əsaslarını və qlobal çağırışlara qarşı milli intellektual modelin konturlarını müəyyənləşdirir.

Açar sözlər: Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, elmi islahatlar, intellektual suverenlik, milli kimlik, qlobal çağırışlar, fəlsəfi düşüncə, elmi idarəetmə.

THE 80-YEAR SCIENTIFIC-PHILOSOPHICAL CHRONICLE OF ANAS: NATIONAL SCIENCE STRATEGY IN THE CONTEXT OF GLOBAL CHALLENGES

Khanim Mustafayeva

Abstract. The article examines the eighty-year evolution of the Azerbaijan National Academy of Sciences (ANAS) within the framework of national scientific development and its strategic alignment with state policy. It contextualizes the ideological value attributed to ANAS by National Leader Heydar Aliyev and explores the reforms led by President Ilham Aliyev. The study highlights academician Isa Habibbayli’s modern scientific management model and the philosopher’s philosophical reflections on intellectual capital. It outlines the synergy of science, politics, and philosophy in shaping a national intellectual model capable of responding to global challenges.

Keywords: Azerbaijan National Academy of Sciences, scientific reforms, intellectual sovereignty, national identity, global challenges, philosophical thinking, scientific governance.

80 ЛЕТ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАНА: СТРАТЕГИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ НАУКИ В КОНТЕКСТЕ ГЛОБАЛЬНЫХ ВЫЗОВОВ

Ханым Мустафаева

Резюме. В статье исследуется 80-летняя история развития Национальной академии наук Азербайджана (НАНА) в контексте формирования национального научного потенциала и его

стратегического взаимодействия с государственной политикой. Особое внимание уделено идеологическому значению, которое придавал Академии общенациональный лидер Гейдар Алиев, а также реформам, реализуемым под руководством президента Ильхама Алиева. Анализируются подходы академика Исы Габиббейли к научному управлению, а также философские взгляды Ильхама Мамедзаде на интеллектуальный капитал. В работе формулируются философские основы научно-стратегического развития, и очерчивается национальная интеллектуальная модель в условиях глобальных вызовов.
Ключевые слова: Национальная академия наук Азербайджана, научные реформы, интеллектуальный суверенитет, национальная идентичность, глобальные вызовы, философское мышление, научное управление

Giriş.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının (AMEA) 80 illik tarixi yalnız bir elmi institutun xronikası deyil, həm də milli intellektual irsin qorunması, qlobal çağırışlara qarşı fəlsəfi düşüncə ilə cavab axtarışlarının simvoludur. Bu epoxal yolçuluq elmin, mədəniyyətin və fəlsəfənin birləşərək zamanın sınaqlarından necə keçdiyini göstərir. AMEA, dərin mənəvi irs ilə müasir elmi-texnoloji nailiyyətlərin kəsişmə nöqtəsi kimi, Azərbaycan xalqının qlobal elmi mühitdə, öz layiqli yerini qoruyub saxlamaq vəzifəsini daşıyır.

Məqalədə AMEA-nın tarixi kontekstindən başlayaraq onun sosial fəlsəfə sahəsindəki nailiyyətləri, beynəlxalq inteqrasiya prosesindəki rolu və gələcək perspektivləri təhlil edilir. Məqalə yalnız keçmişi xatırlatmaqla kifayətlənmir, həm də elmi və fəlsəfi düşüncənin qlobal çağırışlara qarşı necə triumf qazandığını işıqlandırır. AMEA-nın fəaliyyətində elmi araşdırmalarla fəlsəfi yanaşmaların harmoniyası zamanın çağırışlarına cavab axtarışında əsas ilham mənbəyi olmuşdur.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası: tarix, irs və inam yolu

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası (AMEA) 1945-ci ildə Azərbaycanın elmi potensialını inkişaf etdirmək və ölkənin intellektual irsini qorumaq məqsədilə təsis edilmişdir. Bu dövr ərzində AMEA elmi tədqiqatların əsas mərkəzinə çevrilmiş, müxtəlif sahələrdə fundamental və tətbiqi araşdırmaların aparılmasına rəhbərlik etmişdir.

Təşkilatlanma və ilkin dövrü (1945–1960): AMEA 1945-ci ildə Bakı şəhərində yaradılmış və ilk prezidenti akademik Mirəsədulla Mirqasımov olmuşdur. Bu dövr AMEA-nın strukturlarının formalaşması və əsas tədqiqat institutlarının yaradılması ilə xarakterizə olunur. İlk dövrlərdə geologiya, kimya, fizika və tarix sahələrinə prioritet verilmişdir.

Sovet dövründə elmin çiçəklənməsi (1960–1991): Azərbaycan elmi sahəsində Sovet İttifaqının aparıcı mərkəzlərindən birinə çevrilmişdir. Bu illərdə akademik Yusif Məmmədəliyev, Lütfi Zadə kimi alimlərin tədqiqatları qlobal səviyyədə tanınmışdır. AMEA-nın fəlsəfə, filologiya, tarix və hüquq institutları Şərq-Qərb mədəniyyətlərinin inteqrasiyasını və Azərbaycan irsinin tədqiqini prioritet məsələlər kimi götürmüşdür.

Müstəqillik dövrü və yenidənqurma (1991–2000): Azərbaycanın müstəqillik əldə etməsi ilə AMEA, milli prioritetlərə fokuslanmışdır. Xüsusilə milli tarix, dilçilik, neft geologiyası və iqtisadiyyat sahəsində geniş araşdırmalar aparılmışdır. Akademiyada struktur islahatları həyata keçirilmiş və beynəlxalq əlaqələr gücləndirilmişdir.

Qloballaşma və inteqrasiya dövrü (2000–2024): XXI əsrdə AMEA dünya elmi ilə inteqrasiyanı prioritet məqsəd kimi müəyyən etmişdir. Avropa Birliyi, UNESCO və digər beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığı genişləndirərək, yaşıl enerji, ekoloji problemlər, süni intellekt, nanotexnologiya kimi müasir istiqamətlərdə, tədqiqatlara xüsusi diqqət ayırır. AMEA-nın yeni mərkəzləri və institutları yaradılmış, bir çox elmi layihələr qlobal forumlarda tanınmışdır.

AMEA-nın fəaliyyəti Azərbaycan elminin inkişafında mühüm rol oynamaqla yanaşı, milli irsin qorunması, qlobal elmi mərkəzlərdə ölkənin təmsil olunması və gələcək nəsillər üçün zəngin bir intellektual miras yaradılması ilə nəticələnmişdir. Bu tarixi epopeya təkcə keçmişin deyil, həm də gələcəyin akademik potensialının göstəricisidir.

AMEA-nın gələcək perspektivləri: 2025–2035-ci illər üçün elmi-strateji yanaşmalar

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası XXI əsrin mürəkkəb qlobal transformasiyaları fonunda təkcə milli elmi ənənələrin qorunması ilə kifayətlənmir, həm də bu irsi çağdaş texnoloji və metodoloji yeniliklərlə uzlaşdıraraq, özünü dinamik şəkildə yenidən formalaşdırma mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Bu yeni mərhələ intellektual suverenliyin gücləndirilməsi, bilik iqtisadiyyatına keçid və yüksək texnoloji tərəqqi kimi prioritetləri özündə ehtiva edir.

Prezident İlham Əliyev 2022-ci ildəki strateji çıxışında Azərbaycan elminin gələcək inkişaf trayektoriyasını belə səciyyələndirmişdir: “Azərbaycanda elmin modernləşdirilməsi və innovativ iqtisadiyyatla uzlaşdırılması dövlət siyasətinin əsas sütunlarından biridir” (1, Əliyev İ. 2022).

Bu strateji xətt AMEA-nın rəhbərliyi tərəfindən də tam şəkildə qəbul olunmuş və 2024-cü ildə Akademiyanın prezidenti akademik İsa Həbibbəylinin təqdim etdiyi “Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Strateji İnkişaf Konsepsiyası (2025–2035)” sənədində öz əksini tapmışdır. Həmin konsepsiya aşağıdakı beş əsas istiqaməti müəyyən etmişdir:

1. Elmin rəqəmsallaşdırılması və süni intellektin tətbiqi: AMEA-nın 2025–2035-ci illər üçün perspektivində rəqəmsal transformasiya mərkəzlərinin yaradılması, məlumat bazalarının açıq elmi platformalara inteqrasiyası və süni intellekt alqoritmlərinin fundamental araşdırmalarda tətbiqi əsas prioritetlərdən biri kimi müəyyənləşdirilmişdir.

2. İqlim dəyişiklikləri və yaşıl texnologiyalara yönəlmiş elmi tədqiqatlar: Azərbaycanın 2030-cu ilədək BMT-nin Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinə qoşulması fonunda AMEA xüsusən torpaqşünaslıq, ekohidrologiya, bioresursların qorunması və alternativ enerji texnologiyaları sahələrində ixtisaslaşmış institutların fəaliyyətini genişləndirməyi qarşısına məqsəd qoyur.

3. Elm-sənaye inteqrasiyasının gücləndirilməsi: Prezident İlham Əliyevin 2023-cü ildə təsdiqlədiyi “Azərbaycan 2030: Sosial-İqtisadi İnkişaf Strategiyası”nda vurğulandığı kimi, elmi tədqiqatların iqtisadiyyatda tətbiq dərəcəsinin artırılması milli prioritetlərdən biridir. AMEA bu istiqamətdə texnoloji parkların, elmi-startap ekosistemlərinin və tətbiqi innovasiya mərkəzlərinin yaradılması istiqamətində praktiki addımlar atır.

4. Gənc alimlərin elmi fəaliyyətə cəlb edilməsi və kadr siyasətinin yenilənməsi: Akademik İsa Həbibbəylinin 2024-cü il hesabat məruzəsində qeyd etdiyi kimi, AMEA qarşıdakı dövrdə 1000-dən artıq gənc tədqiqatçının xarici ölkələrdə ixtisasartırma proqramlarında iştirakını təmin etməyi və doktorantura sistemində Avropa modeli əsasında strukturlaşmanı həyata keçirməyi qarşıya məqsəd qoymuşdur.

5. Qlobal elmi əməkdaşlığın dərinləşdirilməsi: AMEA-nın 2025–2035-ci illər dövründə UNESCO, ICESCO, Horizon Europe və Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının Elmi Forumları ilə strateji tərəfdaşlığını genişləndirərək, Azərbaycan elmini beynəlxalq arenada rəqabətqabiliyyətli səviyyəyə yüksəltmək əsas məqsədlərdəndir.

Akademik idrakın yeni paradiqması: Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası üçün qarşıdan gələn onillik – yalnız institusional transformasiya mərhələsi deyil, həm də milli intellektual suverenliyin və qlobal elmi diskursda fəal iştirakın yeni fəslidir. Bu mərhələ, elmi fəaliyyətin klassik prinsipləri ilə rəqəmsal dövrün çağırışlarını sintez edən, çevik və strateji idarəetməyə malik bir elmi məkanın qurulmasını şərtləndirir. Prezident İlham Əliyevin vurğuladığı kimi: *“Azərbaycan gələcəyi yüksək texnologiyalar və elmin inkişafında görür*” (2, Əliyev İ. 2023).

Bu fikrin fonunda AMEA-nın qarşısında duran vəzifələr yalnız elmi-texnoloji tərəqqi ilə məhdudlaşmır, həm də milli kimliyi və tarixi irsi qoruyaraq, onları çağdaş dövrün informasiya platformalarına inteqrasiya etmək kimi məsuliyyətli bir missiyanı əhatə edir.

Yeni epoxa – süni intellekt, yaşıl texnologiyalar, bilik iqtisadiyyatı və fəlsəfi təfəkkürün yenidən doğuluşu ilə səciyyələnir. AMEA-nın bu kontekstdə özünü yenidən dizayn etməsi sadəcə bir təşkilati yenilənmə deyil, həm də elmi düşüncənin strateji renessansıdır. Bu renessans təkcə Azərbaycanda deyil, bütövlükdə Avrasiya elmi məkanının intellektual xəritəsində AMEA-nın yeni və daha parlaq konturlarını müəyyən edəcəkdir.

2. Qlobal çağırışlar və akademik institutların rolu: intellektual sinergiya və əxlaqi kompasın zərurəti

Müasir dövrdə qlobal çağırışlar, ekoloji kataklizmlər, sosial və iqtisadi bərabərsizlik, süni intellektin sürətli inkişafı ilə bağlı etik dilemmalar və planetar səviyyədə müşahidə edilən siyasi qeyri-

müəyyənlik, artıq təkcə texnokratik deyil, dərin mənəvi və fəlsəfi cavablar tələb edən çağırışlar kimi ortaya çıxır. Bu kontekstdə akademik institutlar, sadəcə, bilik istehsal edən texniki mərkəzlər yox, cəmiyyətin intellektual vicdanı və əxlaqi kompası funksiyasını yerinə yetirən qurumlara çevrilmişdir.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası (AMEA), özünəməxsus mədəni-fəlsəfi konteksti və zəngin elmi ənənələri ilə bu çağırışlara lokal təcrübə ilə qlobal vizyonun sintezini təklif edir. Azərbaycanın zəngin irsi, Şərq və Qərb təfəkkür sistemlərinin kəsişdiyi unikal fəlsəfi coğrafiya olaraq, həm regional problemlərin həllində, həm də beynəlxalq elmi əməkdaşlıqlarda mühüm töhfə vermək gücünə malikdir.

Bu inteqrasiya yalnız mövcud problemlərin texniki həllini deyil, həm də yeni, daha inklüziv və davamlı inkişaf modellərinin formalaşmasını təmin edir. Çünki XXI əsrdə intellektual resurslar artıq yalnız təhsil və elm sektorunun prioriteti olmaqdan çıxmış, milli təhlükəsizlikdən tutmuş iqtisadi davamlılığa, texnoloji suverenlikdən tutmuş ictimai rifaha qədər strateji üstünlük qazandıran əsas dayağa çevrilmişdir.

Təfəkkürün zaman üzərində yazdığı əbədi salnamə:

Təfəkkürün zaman üzərində yazdığı əbədi salnamə tarixlə yanaşı, ideyaların və düşüncələrin əbədi və sarsılmaz gücüdür. Bu salnamə hər bir kəşfin, ideyanın zamanla cəmiyyət tarixində əbədi bir mirasa necə çevriləcəyini bəyan edir. Keçmiş yalnız bir xatirə deyil, düşüncənin gücünü və zamanla vəhdətini göstərən bir aynadır. Hər bir yeni fikir, hər bir kəşf zamanın salnaməsinə yazılan bir şedevr, gələcəyi işıqlandıran bir izdir.

Hər dövr intellektual bir qüvvənin işığı altında zamanın salnaməsinə yazılaraq, cəmiyyətin sosial, mədəni və intellektual inkişafını özündə canlandırır. Tarixin axarında elə qurumlar fəaliyyət göstərmişdir ki, onlar zamanın sadəcə izləyicisi, şahidi deyil, həm də qurucusu olmuşlar. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası (AMEA) da məhz elə bu cür elm məbədlərindən biridir ki, zamanla üz-üzə gələn, onu mənalandıran və öz irfanı ilə formalaşdıran intellektual bir ocaqdır. Bu ocaq yalnız elmi uğurlarla deyil, eyni zamanda milli düşüncənin, dövlətçilik anlayışının və mənəvi dəyərlərin mərkəzi olaraq fəaliyyət göstərir.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası (AMEA) yalnız elmin inkişafı ilə məşğul olan bir qurum deyil, həm də xalqımızın intellektual mirasını qoruyan və gələcəyini formalaşdıran sarsılmaz bir qüvvə, əzəmətli bir sütun və qüdrətli bir qaladır. Ulu Öndər Heydər Əliyev Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının ölkənin gələcəyindəki strateji əhəmiyyətini qeyd edərək onu "milli sərvət" kimi yüksək qiymətləndirmişdir:

“Milli Elmlər Akademiyası bizim milli sərvətimizdir. Onu qoruyub saxlamalıyıq” (3, Əliyev H., 1998).

Bu sözlər yalnız AMEA-nın mövcud durumunun qorunmasını deyil, həm də onun dərin bir irs olaraq inkişaf etdirilməsinin vacibliyini açıq şəkildə bəyan edir. Çünki AMEA yalnız keçmişin zəngin irsini qoruyan bir qurum deyil, həm də gələcəyin inkişafına işıq salan parlaq bir ziyadır. Onun qorunub saxlanması və inkişafı cəmiyyətimizin intellektual zənginliyinin artırılması və ölkəmizin hərtərəfli tərəqqisinin əsasıdır.

Təhsil, elm və irfanın nəhəng məbədi olan AMEA-nın işığına sahib çıxmaq yalnız keçmişi yaşatmaqla kifayətlənməyəcək, həm də gələcəyin çağırışlarına cavab verəcək güc və zəka yarada bilər. Bu, yalnız bir qurumun deyil, bütövlükdə bir millətin gələcəyinə atılmış ən möhkəm addım olacaqdır.

Prezident İlham Əliyev ümummilli lider Heydər Əliyevin strateji baxışlarını və çağırışlarını, sadəcə, siyasi miras kimi qəbul etməklə kifayətlənməmiş, onları zamanın mürəkkəb geosiyasi reallıqları ilə sintez edərək, milli dövlətçilik fəlsəfəsinin müasir paradiqmasını formalaşdırmış və həmin xətti öz liderlik simasında yeni inkişaf mərhələsinə yüksəldərək, “**Sizi əmin edirəm ki, mən gələcəkdə də Akademiyanın inkişafına daim diqqət göstərəcəyəm və Akademiya qarşısında duran bütün vəzifələrə daim dəstək olacağam”** demisdir (4, Əliyev İ., 2023).

Bu dəyərli vətəndaşlıq məsuliyyətini üzərinə götürərək o, gələcək nəsillərə olan borcunu hiss edir və bu əhəmiyyətli irsin qorunub inkişaf etdirilməsi yolunda özünü mükəmməl bir nümunə olaraq təqdim edir. Prezidentin bu səmimi öhdəliyi həm də elmin və təhsilin əhəmiyyətinə, ölkə və millət qarşısında yüksək qiymətə və mənəvi zənginliyə duyduğu böyük hörmətin ifadəsidir. Onun bu

müqəddəs irsi qoruyub gələcəyə daşımaq istiqamətindəki qərarlı addımları, xalqımızın gələcəyini və intellektual sərvətini təmin edəcək ən əhəmiyyətli zəmanət olaraq tarixə düşəcəkdir.

Prezidentin akademik irsin qorunması və gələcəyə ötürülməsi istiqamətindəki siyasi iradəsi, Azərbaycanın elmi və mədəni inkişafını gücləndirməklə yanaşı, ölkənin beynəlxalq mövqeyini daha da möhkəmləndirəcək və strateji maraqlarına xidmət edəcək mühüm bir zəmanət olacaqdır. Bu iradə yalnız mövcud nəsil üçün deyil, eyni zamanda gələcək nəsillərin intellektual sərvətlərinin qorunub inkişaf etdirilməsi və müasir dövrün çağırışlarına uyğun şəkildə formalaşması üçün zəruri əsasları təmin edəcəkdir. Prezidentin bu qərarlı siyasəti Azərbaycanın elmi irsini gələcək nəsillərə ötürmək, qlobal miqyasda intellektual gücünü daha da artırmaq və ölkənin dayanıqlı inkişafını təmin etmək üçün uzunmüddətli perspektivli bir zəmanət olacaqdır.

Prezident İlham Əliyevin AMEA-nın inkişafına dair verdiyi sözlər və göstərdiyi öhdəliklər elmin və təhsilin davamlı inkişafının vacibliyini bir daha vurğulayır. Bu irsin qorunması yalnız bir dövrün deyil, bütövlükdə bir millətin gələcəyini istiqamətləndirən bir çağırışdır. Onun bu səmimi və qərarlı yanaşması yalnız Azərbaycanda deyil, elmi tədqiqatların və intellektual inkişafın qlobal miqyasda necə inkişaf edəcəyinə dair böyük bir vizyonun təcəssümüdür.

Bu əhəmiyyətli irsin davamlı inkişafını nəzərə alaraq, İsa Həbibbəyli AMEA-nın prezidenti kimi, bu böyük məsuliyyəti öz üzərinə götürərək, Akademiyanın gələcəyinə dair öz yanaşmasını ortaya qoymuşdur. O, elmin yalnız keçmişin ənənələrini qorumaqla kifayətlənmədiyini, həm də müasir çağırışlara cavab verəcək şəkildə yenilənməsi və inkişaf etməsi gərəkliyini vurğulamışdır. Akademik AMEA-nın həm yerli, həm də beynəlxalq elmi mühitlə əlaqələrinin əhəmiyyətini qeyd edərək, bu prosesin qlobal elmi təcrübə ilə harmoniya içində aparılmasının vacibliyini vurğulamışdır.

"Fundamental elmi ənənələrimizi qorumaqla, yeniləşən Akademiyanı qurmalıyıq. Elmlər Akademiyası dünya elmi ilə inteqrasiyaya hazır olmalıdır" (5, Həbibbəylı İ., 2024).

Bu sözlər yalnız bir akademik qurumun inkişafı ilə bağlı deyil, həm də Azərbaycanın intellektual zənginliyinin dünya səviyyəsində tanınması üçün atılacaq addımların əsas prinsiplərini ortaya qoyur. İsa Həbibbəylinin bu çağırışı elmin yenilənməsini, Akademiyanın həm milli, həm də beynəlxalq səviyyədə bir güc mərkəzinə çevrilməsini hədəfləyən müasir inteqrativ yanaşmanı nümayiş etdirir.

Elmi ənənələr yalnız keçmişə aid deyil, onlar həm də gələcəyin elmi inkişafına təkan verməlidir. AMEA-nın gələcəyi, onun dünya elmi ilə inteqrasiya etmək qabiliyyətindədir, bu inteqrasiya isə yalnız elmi nailiyyətlərin deyil, həm də elmi baxışların sərhədsizliyini təmin edir.

Bu inteqrasiya yalnız problemlərin həllini deyil, həm də yeni birgə inkişaf modellərinin yaradılmasını təmin edir. Çünki müasir dövrdə intellektual potensial yaratdığı imkanlara görə artıq yalnız elm və təhsil sahəsinin prioriteti deyil, milli təhlükəsizlikdən tutmuş iqtisadi dayanıqlığa qədər, bir çox istiqamətlərdə strateji üstünlük təmin edən əsas resursa çevrilmişdir.

Akademik institutlar bu sahədə yalnız elmi axtarışların deyil, həm də mənəvi və ictimai məsuliyyətin daşıyıcıları kimi çıxış edirlər. Bu həqiqəti fəlsəfi zərgər dəqiqliyi ilə ifadə edən Azərbaycanın görkəmli mütəfəkkiri, filosof və ictimai xadimi, fəlsəfə elmləri doktoru, professor İlham Məmmədzadənin fikri dərin təfəkkür doğurur:

“Müasir dövrdə intellektual potensial əhəmiyyətinə və gətirdiyi dividendlərə görə bu gün hətta zəngin təbii sərvətləri belə üstələyir” (6, Məmmədzadə İ., 2024).

Bu baxış təkcə akademik biliklərin iqtisadi və texnoloji tərəqqidəki roluna deyil, bütövlükdə cəmiyyətin gələcək baxışına, varlıq fəlsəfəsinə və məsuliyyət anlayışına diqqət yönəldir. İlham Məmmədzadənin bu yanaşması müasir elmin yalnız nəticə olduğunu deyil, eyni zamanda yönverici dəyər olduğunu xatırladır.

Onun bu fikirləri, akademik İsa Həbibbəylinin elmə və intellektual inkişafa verdiyi önəmlə uzlaşır. Hər iki şəxs intellektual kapitalın ölkənin strateji gələcəyində əvəzolunmaz rolunu vurğulayır və fundamental elmi ənənələrin qorunması ilə yanaşı, onların yenilənərək, müasir çağırışlara cavab verən bir formaya salınmasının zəruriliyini önə çəkir.

İsa Həbibbəylinin elmi islahatlara dair çağırışı yalnız AMEA üçün deyil, bütövlükdə Azərbaycan cəmiyyəti üçün bir yol xəritəsi rolunu oynayır. İlham Məmmədzadə də intellektual sərvətlərin təbii ehtiyatlardan daha mühüm olduğunu qeyd edərək, elmi potensialın ölkənin gələcəyini formalaşdıran əsas qüvvə olduğunu vurğulayır.

Bu yanaşmalar bir-birini tamamlayaraq, Azərbaycanın milli elm siyasətində intellektual kapitalın həlledici rolunu ortaya qoyur. Həm İsa Həbibbəylinin, həm də İlham Məmmədzadənin fikirləri ölkənin qlobal elmi sistemdə daha güclü yer tutmasına yönəlmiş strateji bir baxışı ifadə edir. Bu həm də Azərbaycanın gələcəyini müəyyən edən əsas resurs kimi, elmi potensialın və intellektual zəkanın dəyərini ön plana çıxarır.

Dövlətin ali rəhbərliyi milli inkişafın strateji əsası olaraq, elm və mədəni irsə sonsuz dəyər verir və bunu öz siyasətinin ayrılmaz bir hissəsi kimi qəbul edir. Bu, yalnız dövrün tələblərinə cavab vermək deyil, eyni zamanda gələcəyin qlobal çağırışlarına hazırlıq məqsədini daşıyan bir baxış tərzidir. Burada dövlətin uzaqgörən rəhbərliyi və və elmi mühitin zəka potensialı bir araya gələrək, böyük bir milli hədəfin təməlini ataraq, gələcəyin zəngin və parlaq bir quruluşunu formalaşdırır. Bu sintez, elm və idarəetmə arasındakı sərhədləri aşır və onları birləşdirərək, xalqın rifahı və milli gücün formalaşmasında əvəzsiz bir rol oynayır. Fəlsəfi dərinlik və siyasi uzaqgörənliklə birləşən bu yanaşma, xalqın iradəsini və dövlətin gücünü harmonik şəkildə yüksəldir və müasir dövrün çətinliklərinə qarşı müqavimət gücü yaradır.

Ulu öndər Heydər Əliyevin **“AMEA bizim milli sərvətimizdir, onu qorumalıyıq”** fikri

yalnız bir çağırış deyil, milli ideologiyanın intellektual dayaqlarını ehtiva edən konseptual bəyannamədir. Bu fikir dövlətin elmi irsə yalnız dəstək verməklə kifayətlənmədiyini, eyni zamanda onun strateji bir sərvət kimi qorunmasını və inkişaf etdirilməsini qarşıya məqsəd qoyduğunu göstərir.

Bu yanaşma, **Platon**un “**Dövlətin ən böyük sərvəti bilikli insanlardır, çünki onlar cəmiyyətə istiqamət verirlər**” (“Plato, *Republic*”) fikri ilə səsləşir. Platonun dövlətin fəlsəfi rəhbərliklə idarə olunması ideyası Heydər Əliyevin AMEA-ya verdiyi dəyər vasitəsilə müasir idarəçilik modelinə çevrilir (7).

Prezident **İlham Əliyevin** “**Sizi əmin edirəm ki, mən gələcəkdə də Akademiyanın inkişafına daim diqqət göstərəcəyəm…**” fikri Ulu öndərin yolunu davam etdirərək, elmi arenanın dövlətin davamlı inkişafının ayrılmaz bir elementi olduğunu təsdiqləyir. Bu, Frensis Bekonun “Bilik özü gücdür” (8, Becon F, 1620) fikrinin çağdaş siyasi interpretasiyası kimi çıxış edir. Dövlət başçısının bu cür münasibəti, elmi potensialın qorunub gələcək nəsillərə ötürülməsini yalnız elmi deyil, həm də ideoloji məsuliyyətə çevirir.

Akademik İsa Həbibbəylinin “**Fundamental elmi ənənələrimizi qorumaqla, yeniləşən Akademiyanı qurmalıyıq**” tezisi elmin tarixi miras kimi qorunmasının vacibliyini və eyni zamanda müasir çağırışlara cavab verən bir strukturda yenidən formalaşdırılmasının zəruriliyini göstərir. Bu yanaşma Tomas Kuhnun “Elmdə inqilablar yalnız nəzəri deyil, strukturaldır” fikrini (9, Thomas K., 1962) xatırladır.

Filosof İlham Məmmədzadənin “**Müasir dövrdə intellektual potensial əhəmiyyətinə və gətirdiyi dividendlərə görə bu gün hətta zəngin təbii sərvətləri belə üstələyir**” fikri isə elmin iqtisadi və mənəvi resurs kimi fundamental dəyərini vurğulayır. Bu, Karl Popperin “Cəmiyyət yalnız elmin verdiyi intellektual məsuliyyət sayəsində tərəqqi edə bilər” (9, Popper, K.,1945) düşüncəsinə uyğun olaraq, elmə yalnız nəticə kimi deyil, proses və dəyər kimi yanaşmanı aktuallaşdırır.

Bu fərqli, lakin bir-birini tamamlayan mövqeləri fəlsəfi-strateji kontekstdə analiz etdikdə, ortaya çıxan mənzərə yalnız fərdi intellektlərin fəaliyyəti deyil, həm də milli ideyanın siyasi, fəlsəfi və elmi müstəvilərdə harmonik ifadəsidir.

Ümummilli lider Heydər Əliyev, milli strateq kimi, dövlətçilik fəlsəfəsinin əsaslarını formalaşdırmış, İlham Əliyev siyasi lider və varis olaraq həmin irsi çağdaş geosiyasi reallıqlarla sintez etmiş, akademik İsa Həbibbəyli elmi idarəetmənin reformatoru kimi, elmi institutların strukturunu modernləşdirmiş, professor İlham Məmmədzadə isə fəlsəfi düşüncənin dərinliklərindən çıxaraq bu inteqrativ yanaşmanın əxlaqi və ideya çərçivəsini yaratmışdır.

Bu dörd şəxsiyyətin mövqeyi yalnız paralel düşüncə vektorları deyil; əksinə, onlar Azərbaycanın intellektual inkişaf trayektoriyasını istiqamətləndirən və onun ideya xəritəsini cızan sinergetik nüvəyə çevrilir. Bu sinergiya – siyasətin uzaqgörənliyi, elmin institusional enerjisi, fəlsəfənin dəyərlər sistemi və liderliyin strateji iradəsi ilə yoğrularaq milli kimliyin intellektual dayaqlarını möhkəmləndirən və Azərbaycanın qlobal elmi diskursda fəal iştirakını təmin edən fəlsəfi-strateji bir konfiqurasiya yaradır.

Beləliklə, intellektual kapital**,** sadəcə**,** abstrakt bir potensial olaraq deyil, həm də reallaşmış strateji güc kimi çıxış edir və bu güc yalnız elmi tədqiqatlarla deyil, həm də ideyaların, baxışların və dəyərlərin harmoniyası ilə bəslənir. Azərbaycanın gələcəyi məhz bu sinergiya əsasında formalaşır və dəyərləndirilir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Əliyev, İ. (2022) Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 77 illik yubileyinə həsrolunmuş iclasda çıxışı. Prezident.az, 4 noyabr. Mövcuddur: https://president.az/az/articles/view/58251 (Əldə olundu: 9 iyun 2025).
2. Əliyev, İ. (2023) Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin “Dayanıqlı İnkişaf və Elmin Gələcəyi” mövzusunda çıxışı, Prezident.az. Mövcuddur: https://president.az
3. AMEA bizim milli sərvətimizdir, onu qorumalıyıq” fikri (“Əliyev H., 1998”) ---- Əliyev, H. (1998). AMEA bizim milli sərvətimizdir, onu qorumalıyıq. Bakı: Dövlət Nəşriyyatı.
4. Əliyev, İ. (2023). AMEA ilə görüşdə çıxış. Prezident.az, 31 yanvar.
5. Həbibbəylı, İ. (2024). AMEA-nın yenilənməsi və elmi islahatlar strategiyası. Bakı: Elm və Təhsil.
6. Məmmədzadə, İ. (2024). Fəlsəfi baxışlar və intellektual kapitalın cəmiyyətə təsiri. Bakı: AMEA nəşriyyatı.
7. Plato. (ca. 380 BC). Republic. Translated by B. Jowett. Oxford: Clarendon Press.
8. Bacon, F. (1620). Novum Organum. London: William Rawley.
9. Popper, K. (1945). The Open Society and Its Enemies. London: Routledge.

Rəyçi:f.f.d., dos. Zeynəddin Şabanov